

# Відбудована і водночас втрачена пам'ятка

Ведучий рубрики **Микола МАНЬКО**, директор Державного історико-культурного заповідника Острога

Тринадцятого (25 за новим стилем) жовтня 1891 року архієпископ Волинський і Житомирський Модест (Стрельбицький), про якого ми вже інформували в одному з випусків нашого історичного календаря, освятив відбудований із руїн Богоявленський собор в Острозі. Через чотири дні – 17 (29) жовтня – у цьому ж соборі було освячено приділ (частину великого храму, у якій установлено додатковий престол, щоб уможливити здійснення Літургії в цьому храмі більш, ніж один раз на день) на честь преподобного Федора, князя Острозького.

Історики архітектури справедливо називають Богоявленський собор – цю визначну пам'ятку волинського сакрального будівництва – архітектурною домікантою Замкової гори міста Острога. Ця споруда вже багато років є головним елементом нашого міського герба.

Вірогідно, що мурований храм звели на місці старої дерев'яної замкової церкви – звідси й церковна традиція датувати початок його історії ще XV століттям, часами князя Василя Федоровича Острозького Красного. А його будівничим насправді був онук Василя Красного – князь Костянтин Іванович Острозький, і цієї величною справою він увічнював свою перемогу над Москвою під Оршею 1514 року. Якщо напис на північній стіні собору з датою «1521» – рік його будівництва, то наступного 2021 р. давньому княжому собору виповнилося б пів тисячоліття. 1636 року храм був зачинений за розпорядженням Анни-Алоїзи Острозької внаслідок її кривавого конфлікту з православною громадою Острога (відома «Острозька трагедія» на Великодні дні).

«Споруда, залишена без догляду, почала руйнуватися. Стан церкви змальовує ревізія 1690 року: «Всередині замку церква старосвітської архітектури, але гарна, мурована за східним зразком, порожня. Склепіння в ній вже про-

висають, значна частина їх впала, бо без даху. Потребує термінового порятунку, щоб уся не завалилася. Особливо надгробок князя Олександра Острозького мармуровий, добре ... зроблений. Він майже не ушкоджений, потрібно було би його швидко винести із церкви... Бо склепіння, що валяться, перетворять його на ніщо...». Руйнація храму продовжувалася й упродовж XVIII – XIX століть.

1886 року царська влада за проектом, що був позбавлений наукової основи, авторства

архітектора В. Токарева, узялася за «реставрацію» святині. «Реставрацію проводили солдати ... залишки руїн собору були розібрані до підвалів...», – пишуть історики. На осінь 1889 року основні роботи були завершені. Нижня частина північної стіни з бійницями (на щастя, на них збереглися написи з датою «1521») стала єдиним наземним елементом, що залишився від колишньої церкви Богоявлення Господнього. «Нова церква втратила характерне готичне деталювання, яке надавало їй своєрідного художнього присмаку, – портали обох входів, обрамлення і заповнення віконних отворів зі стрілочастими перемичками та незвичайне профілювання цокольних і карнизних тяг. Трипелюстковий абрис первісних фронтонів, що закривали торці склепінь центральної нави та трансепту, замінені на спрощений півциркульний», – зазначають дослідники пам'ятки. Правда, нова церква повністю успадкувала об'ємно-планувальну структуру втраченого храму. —■

